

Heterodoksi Meydan Okuyor!

Tarih, Heterodoksi ve Babailer,
Reha Çamuroğlu,
Der Yayınları,
İstanbul, 1990
211 Sayfa, 10.500 TL.

Tarih, Heterodoksi ve Babailer'in en önemli özgülüğü, yalnızca farklı olmakla kalmayıp, genellikle birbirlerine karşıt olan kavramsal/politik yönelimlere ve hatta mizaçlara özgü iki arayışı, iki ideali buluşturmasından kaynaklanıyor. Bunlardan birincisi ve Reha Çamuroğlu için daha önemli olanı, Marksizmi soldan eleştirme iddiasında olan anarşizan ve liberter gelenek. Bu gelenek, tarihsel olana kayıtlılığı, geçmişin yükünü sırtlamaya aday olmasıyla tanınmaz. Aksine sözkonusu geleneğe mensup düşünürlerin çoğunluğunun tipik tavrı, tarihin içerdiği kötülükler karşısında sabırsız bir isyanı andırır. Marks alaylı bir dille, Proudhon'un "Adam

Smith'lerin, Ricardo'ların tarihsel ve betimsel yöntemleri karşısındaki muhteşem horgörüsü"nden sözetmişti. Proudhon'un ünlü "mülkiyet hırsızlıktır" sloganı, eninde sonunda farklı mülkiyet biçimlerinin tarihsel meşruiyetlerini aydınlatmak gibi bir kaygı gütmeyen kestirme bir yargıdır. Hatta bir adım daha da ileri gidi-

lebilir, "tarihsel meşruiyet" kavramının anarşizan/liberter gelenek için bir anlam taşımadığı söylenebilir.

Diğer yandan romantik muhafazakârlığın entelektüel ifadesi sayılabilecek çeşitli tarihselcilikler ötedenberi Marksizmi verili tarihsel dönemlere yabancı, "modern" kavramlarla açıklamaya kalkışarak tahrif etmekle eleştirmişlerdir. Gerçekten de Marks'ın bu konudaki tavrı nettir: "Nasıl ki, bir kimse hakkında kendisi için taşıdığı fikre dayanarak hüküm verilmezse, (...) bir alt üst oluş dönemi de, bu dönemin kendini değerlendirmesi gözönünde tutularak, onun hakkında bir hükme varılmaz." Oysa tarihselciler için ideal olan, tam da bir dönemi kendi terimlerinden hareketle, o dönemden kalma belgelerin yanısıra üretilmiş sembolik dilleri de deşifre ederek kavramaktır.

Tahakkümün Akışı

İşte Reha Çamuroğlu'un özgünlüğü, kendisi anarşizan/liberter geleneğe mensup olduğu halde, çeşitli tarihselciliklerin bu ortak idealini ciddiye alması, "geçmiş'i geçmişin terimleriyle anlama"ya çalışmasından kaynaklanıyor. Kitabının tezini çok genel bir düzeyde özetlemek mümkün: "Tarihin akışı'nı belirleyen artı-ürünün birikimi değil 'tahakkümün akışı'dır. Ama tahakkümün sürmekten ve giderek daha fazla kontrol etmekten' başka bir akışı yoktur." (s.8) Böylesi bir perspektifte tarih, zaman zaman belli özgüllüklerin direnmesiyle kırılan, geçici bir süre için kesintiye uğratılan bir birörnekleşme süreci olarak görünüyor. "Tahakküm kültürü içinde, gerek onun 'akışı doğrultusunda' ve gerek ona karşı dinamiklerin, devrim tarzında ortaya çıktıklarına ve ancak böyle çıktıkları zaman kendilerini kabul ya da red ettirebildiklerine inanıyoruz. (...) Hıristiyanlık, müslümanlık, modern devlet, kapitalizm ve sosyalizm hep bu şekilde ortaya çıktılar. Bu olayların herbiri kendine özgü yeni insan tipleri, yeni kültürler yarattılar. (...) Ama bu devrimlere yakından bakıldığında nasıl hepsi sonradan emir/itaat ilişkilerini yeniden ürettilerse, hepsinin de bir devrimci olgu olarak ortaya çıkabilmek için söylemlerinde ortak (bu, içerikleri ortak demek anlamına gelmiyor) bir

tahakküm karşıtlığı taşıyarak ortaya çıktıklarını görüyoruz. (s. 64-5).

Bu kısa özetten bile, tahakkümün artı-ürün kadar genel ve evrensel bir kavram olduğu açık olsa gerek. Yazarı, buna rağmen kendi yaklaşımının neden geçmiş geçişin terimleriyle anlama konusunda daha avantajlı olduğunu ve giderek kendi taraflı tarihçilik anlayışını tahakkümün "nesnel bir kategori olmaması"yla temellendiriyor.

Devletin Görevleri

Ancak sonuç olarak ikna edici bulmadığım bu tezi bu şekilde özetlemek, Tarih, Heterodoksi ve Babailer'in yorum zenginliğine ve duyarlılığına büyük bir haksızlık etmek oluyor. Belki uzunca birkaç alıntı kitabın bu yönünün "lezzeti" hakkında biraz olsun bir fikir verebilir:

"Devleti, kültürel yapının bir süzgecine benzetebiliriz. Devlet, kendisine gelen verileri değerlendirir, yapıya uygun hale getirilmesi işlemine tabi tutar ve hiçbir şekilde uygun hale getirilemeyecek olanları da yok eder. (...) Yeni dinler, ideolojiler, üretim tarzları, devletin ürünleri değildir. Bunlar tahakkümün de ürünleri değildir. (...) Devletin görevi, bunlar, bir kere ortaya çıktıktan sonra başlar. Bunların ehlileştirilmesi, zararlı yönlerinin giderilmesi, kısacası, tanımlanması sürecidir devletin süreci. (...) Hristiyanlığın Roma devletince tanınışı, Selçuklu ya da Osmanlı devletlerinin İslamiyet yorumları, otonom bir ekonomik mantığın modern devletin işlem sürecinden geçirilmesinden sonra modern kapitalizmin doğuşu, bu işleme sürecinin çarpıcı örnekleridir. Böylece, kültüre hakim tahakküm paradigması güçlenirken, devletin içeriği zenginleşir, toplum içindeki derinliği artar, anlamların yeniden üretilmesinde daha kilit bir rol oynamaya ve hayatın daha çok alanını denetlemeye başlayabilir. Bu nedenle, ço-

ğu zaman kendi ürettiği anlamlar süzülerek ve tanımlanarak geri verilen toplum, kendisine hiç de yabancı gelmeyen, fakat ağızda buruk bir tad bırakan anlamlarla karşılaşacaktır. Kadın-erkek, hareketli-oturmuş, genç-yaşlı gerilimleri içindeki bir toplumun bütün ferdleri, kendi süzülmüş anlamları karşısında ben bu filmi bir yerden tanıyorum' duygusuna kapılacaklardır. Tarihin tekerrürden ibaret olduğunu söyleyen tarihçiler, böyle bir ruh hali içinde olsalar gerek." (s. 51-2)

Kitabın sonunda yer alan aşağıdaki paragraf ise Reha Çamuroğlu'nun taraflı tarihçiliğinin, son derece güç bir işlevi yerine getirmekte, yaşanmış bir tarihsel olayı, önce onu resmi tarihin içine hapsettiği sahte tanıdıklardan kurtarıp yadırgatıcı kılarak, bizim için taşıyabileceği mesajı açığa çıkarmasını sağlamakta ne kadar başarılı olduğunu gösteriyor:

"Babailer ayaklanmasının özgül anlatımı, bir masal ya da destan olabilirdi belki. Babailer o korkunç Selçuk ordularını 12 kez yenerken geyiklerden, ceylanlardan, kuşlardan, ırmaklardan ve belki de saflarında çarpışan çocukların 'temiz yüreklerinden' almışlardı bu gücü. Belki de Malya savaşında yenilmelerinin nedeni, 'kötü ruhların' Selçuklular'a yardım

etmesi, belki de dökülen bunca kandan, geyiklerin, ceylanların, kuşların ve ırmakların ve hatta çocukların 'temiz yüreklerinin' bile kirlenmiş olmasıydı." (s. 210)

O halde, Tarih, Heterodoksi ve Babailer'in kitabın genel tezi bir yana bırakılarak, içerdiği müferit yorumların zenginliği için mi okunmasını önermiş oluyorum? Kesinlikle hayır.

Marksizm için Yeni Bir Fırsat

Reha Çamuroğlu'nun Marksist tarihçilere ve tarih anlayışına yönelttiği eleştirilerin kimi zaman hakkaniyet ölçüleriyle bağdaşmadığından, bu bağlamda yakınmanın alemi yok.⁽¹⁾ Eleştirinin entelektüel içeriğinin doğruluğunu, Marksist tarihçiliğe egemen olan ilerlemeci ve hatta yapısalcı paradigmalardan, tarihin galiplerin tarihi olarak yazılmasına ve bir tahakküm tarzının meşrulaştırılmasına hizmet ettiğini teslim etmek durumundayız. Bunu yaptığı ölçüde de Reha Çamuroğlu'nun tahakkümcü kültüre yönelttiği "birörnek-leştiricilik" suçlamasını hakettiğini söylemek mümkün. Bugün Marksizmin meşrulaştırdığı tahakküm tarzı iflas etti. Bunu, Marksizmin eleştireliliği yeniden kazanması için bir fırsat olarak değerlendirebiliriz. Ancak, kuşkusuz bu-

nun bazı koşulları var.

Marksizmin 19. Yüzyılda toplumsal muhalefet üzerine kurduğu hegemonyayı borçlu olduğu önemli faktörlerden biri, kurucuların anarşist düşünür ve militanlar tarafından temsil edilen özgüllüklerin Marksizmin ideolojik ve örgütsel ufku tarafından içerebileceğini kanıtlayabilmeleri oldu. Bugün biz, Reha Çamuroğlu'nun özgürlüğü tahakkümün akışını kıran tek tek "durum"larla sınırlandıran perspektifini aşan bir bütünlüştüricilikte ısrar ediyorsak, buna ancak onun da tezini ve tezinin mümkün kılındığı yorum zenginliğini içererek inandırıcılık kazandırabiliriz. Reha Çamuroğlu'nun temsil ettiği heterodoksi karşısında geri dönüp savunabileceğimiz değil inşa etmemiz gereken bir ortodoksi duruyor. ■

İskender Savaşır.

(1) Yalnızca birkaç örnek vermekle yetineyim. Babailer ve hatta genel olarak göçebelik üzerinde yapılmış ve Marksizm'e alternatif olma iddiasında olan bir incelemenin Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı görmezlikten gelmesi, kolay kolay mazur görülebilecek bir 'atlama' değil. Diğer yandan yalnız Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nde yer alan imzasız, yani yayın kurulunun görüşlerini yansıtan ve genel değerlendirmesi bakımından Reha Çamuroğlu'nunkine çok da uzak olmayan Babailer çerçevesi bile, ilerlemeci bir anlayışa karşı çıkan Marksistlerin pek de Reha Çamuroğlu'nun sandığı kadar marjinal olmadığını düşündürebilirdi.

POLONYALI OLMAK

Tadeusz Konwicki
Cev.Taciser Belge
İletişim Yayınları
İstanbul, 1990

Polonya, tarihsel olarak, önemli özgünlüklere sahip ülkelerden biri. Batı (Avrupa) ile ilişkisi hiç kesilmemiş ama Doğu (Rusya) ile de sürekli ilişki ve ilişki içinde olmuş. "Reel sosyalizm"deki "patlama"nın ortaya ilk çıktığı ve bugün kapitalist restorasyon eğilimine giren bir ülke aynı za-

manda.

Konwicki bu üç tarihi kavşağın (Batı/Doğu/Reel sosyalizm) bir potadaki karmaşa ve kargaşalığını, diğer bir ifade ile eriyememe durumunu anlatıyor. Dayanışma'da tanık olunan din ögesi romanda da ağırlıklı. "Devrimci" romantizmi bir ironi ile, yer yer de alaylı bir dille anlatılıyor. Kahraman (lar) Rusya'ya (Sovyetler'e) sempatiyle bakmıyor. Bunun tarihsel arka planı roman üslubu içinde verilmiş. Ancak, kahraman(lar) "Batı" ile de mesafeliler. Hatta bir "korku" içinde oldukları dahi hissedili-

yor. Sonuç bir kararsızlık ve karamsarlık. Roman şu cümlelerle bitiyor. "Önümde çöken kent, masif, sessiz bir kale. Uyuyan şövalyelerle dolu mağaralar. Tepede şehrin soluğu gibi kızıl bir pırıltı. Kızıl ışık görünmez bir helezonu izleyerek firdönüyor, sakın bir okyanusun dibindeki yansımalar gibi deşifre edilemeyen görüntülere dönüşüyor. Ve ben, bilmiyorum bu şekiller devasa bir yıldız mı, ağlayan bir kadın görüntüsü mü, yoksa cehennem ağzı mı?" (S.184)